

Anuari de la Societat Catalana de Filosofia, XVIII, 2007, pp. 29-47

CLAROR, PERSPICUITAS, DISTINCTIO. EL FRACÀS DE DESCARTES A LES *REGULAE*

Ramón SÁNCHEZ RAMÓN

I. UN PUNT DE VISTA DIACRÒNIC¹

1. La Constitution du texte des Regulae

Des que Chanut va inventariar nou quaderns *contenant partie d'un Traité des Règles utiles et claires pour à direction de l'esprit en la recherche de la vérité* s'ha anat assenyalant la seva importància per a entendre l'epistemologia cartesiana, però no han gaudit d'una atenció preferent. A diferència de la varietat d'aproximacions al *Discurs* o les *Meditacions*, podem reduir a tres les lectures clàssiques de les *Regulae*: Marion², Beck³ i Weber⁴. Robinet⁵ ha publicat un llibre sobre els orígens ramistes de la concepció de mètode en Descartes i, especialment, sobre la relació entre la dialèctica ramista i les *Regulae*. Turró⁶ no dedica *Descartes: del hermetismo a la nueva ciencia* específicament a les *Regles*, però reconstrueix el camí de maduració que va de la trobada amb Beeckman el 1618 a la redacció de 1628, el camí que Weber creu reconèixer en el text de les *Regulae*. Marion presenta el text com el moment de ruptura cartesià amb la tradició aristotèlica; Turró com el punt final del procés de ruptura amb el paradigma renaixentista. Beck és un estudi ordenat i sistemàtic del conjunt de problemes que aborden les *Regulae*, amb l'ajuda de la resta de l'obra cartesiana, especialment del *Discurs del mètode*.

La metodologia de Weber és equiparable a una excavació arqueològica, en la qual es van posant de relleu diferents estrats i s'intenta, per comparació, d'establir una cronologia absoluta. Procedeix en tres moments:

1. He d'agrair a Jara Sánchez Bennàsar tant l'*Abstract* com la versió catalana del meu treball. La versió catalana ha estat revisada i corregida per Joan Ordi.
2. J. L. MARION, *Sur l'ontologie grise de Descartes*, Paris: Vrin, 1975.
3. J.L. BECK, *The Method of Descartes. A Study of the «Regulae»*, Oxford: Clarendon, 1952.
4. J.-P. WEBER, *La constitution du texte des «Regulae»*, Paris: Société d'Édition d'Enseignement Supérieur, 1964.
5. A. ROBINET, *Aux sources de l'esprit cartésien. L'axe Ramée-Descartes / De la "Dialectique" de 1555 aux «Regulae»*, Paris: Vrin, 1996.
6. S. TURRÓ, *Descartes. Del hermetismo a la nueva ciencia*, Barcelona: Anthropos, 1985.

- (a) Separar *couches* o estrats a partir del propi text, a partir de contradiccions i canvis de sentit que unes vegades són literals i manifestes i, d'altres, apareixen quan ens endinsem en el sentit del que es diu.
- (b) Establir una cronologia relativa dels estrats a partir del propi text. Weber diferencia fins a nou *fases* o intents de redacció: SN, MU, U-1, U-1', U-2, U-3, U-3', XII(A) i XII(B).
- (c) Establir una cronologia absoluta, buscant en altres textos, la data dels quals tenim establerta, indicis que ens permetin relacionar-los amb alguna de les *couches* identificades. Les coincidències poden ser de sentit o de coincidència literal amb les formulacions.

A més, considerant les *Regulae* com a un tractat del mètode, Weber creu identificar diversos mètodes en el text i un camí de successives correccions segons el succeir de les fases.

Som crítics en alguns aspectes, però aquí ens proposem esbossar una lectura diacrònica de les *Regulae*, a partir dels resultats del seu llibre. Es creïble que fossin redactades durant diferents intents, i les contradiccions, les repeticions i les correccions són evidents. Descartes va anar superposant textos ja redactats en espera d'una redacció final que corregís les inconsistències i unifiqués el text. Com no les va acabar, les costures ens resulten avui evidents almenys en algunes ocasions. Tots els tractadistes recullen algunes d'aquestes evidències i, fins i tot, si proposen una lectura unificadora, es veuen obligats a argumentar sobre les més patents.

Per contra, la cronologia absoluta establerta per Weber, confiada molts cops a coincidències literals amb alguns textos, cartes o referències indirectes trobades a altres autors, ens resulta absolutament dubtosa. Però no és una qüestió del nostre actual interès. Tampoc ens és útil la separació dels diferents mètodes, que resulta, creiem, superficial i que no té en compte les dificultats pròpiament filosòfiques de la reflexió que manté les *Regulae*. *La constitution du texte des Regulae* separa diferents mètodes successius concebuts com a conjunts de tècniques i preceptes, tant propedèutics com resolutius. En aquest aspecte, té raó Marion, ja que, com a lectura del sentit, és superficial. Però no la té a l'hora d'ignorar les evidències d'una història en la composició del text. Són dos aspectes separables a *La constitution du texte des Regulae*.

Creiem que l'interès que les *Regulae* desperten és més profund i més genuïnament filosòfic que el de la successió de mètodes. Pensem que el que hi ha a sota i unifica els successius intents cartesianes és una reflexió continuada sobre la naturalesa de l'acte de coneixement pel qual pensem alguna cosa com a vertadera i ens sentim compromesos amb l'evidència. És a dir, és una reflexió sobre el coneixement, la certesa i l'error. Creiem que la vertadera dificultat de la reflexió cartesiana, la que justifica una atenció mantinguda durant nou o deu anys, per deixar-la, al final, de costat i manifestar que només la pràctica ensenya el mètode i garanteix la certesa, és la profunditat mateixa d'una reflexió filosòfica fonamental i fonamentadora de qualsevol mètode.

2. Els nostres pressupostos metodològics

L'adopció de la lectura diacrònica no obliga a suposar que tenim un conjunt de textos juxtaposats. Tenim un text final elaborat, si bé com a esborrany, el 1628, aprofitant fragments procedents de redaccions anteriors. El llibre de Weber ens permet assolir aquesta perspectiva. Per a nosaltres, això suposa:

(a) Que conté el que Descartes salva de textos anteriors. Per tant, correspon a una selecció feta des de la perspectiva de 1628. Per això, per exemple, la nova redacció de VIII-C. Donat el fet que Descartes no va arribar a fer la redacció final que –suposem– hagués eliminat les inconsistències i els rastres evidents de concepcions antigues, el text actual ha de ser llegit com si ens proposéssim de fer aquesta feina. És a dir, des de la darrera fase, i no pas els fragments per si mateixos. No sabem què ha rebutjat o què ha eliminat dels textos que el 1628 extracta o reutilitza. Però sí sabem què ha observat i en quin lloc ho ha situat dins del text de les *Regulae*.

(b) Que l'articulació entre les fases es correspon, en la nostra lectura, als problemes propis de la reflexió epistemològica i els seus successius intents de resposta.

(c) Això significa que començarem les nostres consideracions per la R XII, ja que és el text central de les fases XII(A) i XII(B), i que, en el conjunt de les *Regulae*, ens detindrem amb especial cura en aquells termes que defineixin una perspectiva epistemològica: intuïció i deducció, evidència i certesa, claredat i distinció, etc.

3. La Regla XII: De la intuïció com a experiència del subjecte al criteri de claredat i distinció⁷

La primera aparició a l'obra cartesiana de la caracterització formal de la intuïció certa com a clara i distinta es troba a la definició de «simple» de XII-(2)-1. Aquest criteri precís no apareix a la definició d'«intuïció» a R III, que és el text central de la fase U-1: *Per intuïció entenc, no pas el testimoni fluctuant dels sentits, ni el judici erroni d'una imaginació que compon malament, sinó aquella concepció tan fàcil i distinta d'una ment pura i atenta que no resta absolutament cap dubte sobre allò que entenem* (AT 368)⁸.

7. Les cites, si no es diu al contrari, estan agafades de la traducció catalana de Salvi Turró: *Regles per a la direcció de l'enginy*, Barcelona: Edicions 62, 1998. Tenim també a la vista la traducció castellana de Navarro Cordón: *Reglas para la dirección del espíritu*, Madrid: Alianza, 1994 (1984).

8. Les referències es donen de manera diferent segons convingui. Les versions llatines o la seva traducció es donen per l'edició Adam-Tannery com és habitual: AT, seguit del número de pàgina i número de línia si convé. Però sovint interessa assenyalar la fase de Weber. Llavors s'indica la fase, seguida de dos punts i la referència AT; per exemple, una referència amb tots els detalls seria (U-1': AT 388, 2). Per últim, quan és allò més rellevant, s'indica el fragment segons la partició de Weber, amb indicació o no de la fase.

L'enunciat de la R III separa la intuïció i la deducció del saber que ve de fora, de les opinions dels altres. No perquè siguin errònies, sinó perquè no és coneixement més que el que s'experimenta com a tal, és a dir, el que prové d'un acte d'intel·lecció propi, i això només es dona en la intuïció i la deducció. A la definició d'«intuïció», aquesta s'oposa al testimoni dels sentits, que és una altra manera de saber, vingut de fora, al qual no acompanya un acte d'intel·lecció propi. Les condicions i el valor cognoscitiu de l'experiència sensorial hauran de ser analitzats al llarg de l'exposició del mètode.

De la mateixa manera, l'enunciat de la Regla III separa i nega valor cognoscitiu a allò *què ens afigurem nosaltres mateixos* (AT 366), i la definició d'«intuïció», encara més explícita, situa l'error en *el judici erroni d'una imaginació que compon malament* (AT 368), el qual relaciona molt directament aquest text amb XII-(2), ja que XII-(2)-3 situa la possibilitat d'error no en *la facultat de l'enteniment per la qual intueix*, sinó en *aquella altra amb què es jutja afirmant o negant* (AT 420); i XII-(2)-6 diu que *només podem equivocar-nos mentre nosaltres mateixos componem d'alguna manera les coses que creiem* (AT 423). No hi ha dubte que R XII vol tancar la reflexió sobre la intuïció que s'havia obert a R III.

Però hi ha hagut un canvi substancial en el camí que va d'U-1 a XII-(A) i XII-(B), perquè mentre la definició de «simple» és epistemològica i gira sobre els termes de claredat i distinció, la definició d'«intuïció» sembla més una descripció psicològica, no conté el criteri de claredat i distinció i és abundant en altres la interpretació com a criteris formals dels quals és difícil. La seguretat amb què Descartes creu resumir en el criteri de claredat i distinció els trets propis d'una naturalesa simple tal com es dona en la intuïció, exigeix una investigació sobre el seu significat precís, però en el context en què la fórmula s'encunya, a XII-(2) i XII-(3), no hi ha cap dubte que volen referir-se a característiques formals d'una essència objectiva tal com es presenta a la intuïció, no hi ha cap dubte de la seva intenció i del seu valor epistemològic.

No es així a R III. La ment que intueix ha de ser pura i atenta, cosa que és una descripció del seu estat psicològic: ha d'estar concentrada en l'objecte de coneixement; la concepció, la concepció de la ment ha de ser *fàcil i distinta*, el primer terme dels quals és una valoració sobre els esforços que exigeix; i no ha de deixar *cap dubte sobre allò que entenem*, expressió que es refereix a la certesa que el subjecte obté, no a les propietats de l'acte de conèixer. Són, sens dubte, termes descriptius no de la intuïció com a acte de coneixement, sinó de l'experiència del subjecte que intueix. És una descripció psicològica, no una característica epistemològica.

A les línies següents, Descartes dona una segona definició: *o, el que és igual, la concepció indubtable d'una ment pura i atenta que neix de la sola llum de la raó i que és més segura (per més simple) que la mateixa*

deducció (AT 368). No aporta cap diferència substancial a la primera, si no és l'oportuna inclusió de la deducció: assenyala que procedeix de la sola llum de la raó, és a dir, que no deu res a altres fonts de coneixement, com els sentits; torna a la caracterització de l'actitud correcta, la concentració; es refereix novament a la certesa, a l'absència de dubte que neix en el subjecte, però la certesa és un estat del subjecte, no una propietat de l'acte de coneixement.

Aprofitant la història del text traçada a *La constitution*, reconstruïrem el camí que porta d'una concepció psicologitzant en U-1 a la perspectiva epistemològica en XII-(A) i XII-(B). Atès que la caracterització de les naturaleses simples en XII-(2)-1 es fa mitjançant els termes de claredat i distinció, ja que, a part de *distinció*, són altres els termes que apareixen a R III, intentarem reconstruir aquell camí com una progressiva fixació de l'ús i els models significatius de la claredat i distinció, per la qual cosa ens serà d'enorme utilitat l'*Index* d'Armogathe⁹, puix permet de considerar tots els usos de tals termes i relacionar-los amb les fases corresponents.

II. EL CRITERI DE LA CLAREDAT

1. *Claror o perspicuitas?*

Les traduccions amaguen que els termes *claredat*, *clar*, *clara* o *clarament* tradueixen, en realitat, dos termes llatins diferents: *claror*, *clarus-a-um* i *clare*, però també *perspicuitas*, *perspicuus-a-um*, *perspicue*. L'*Index* registra tres ocurrències de l'adverbi *perspicue*, «clarament»; en una ocasió el substantiu *perspicuitas*; i en nou l'adjectiu *perspicuus*. L'adverbi *clare* o el seu comparatiu *clarius*, apareix onze vegades; l'adjectiu *clarus* apareix una vegada sota la forma *clariora*; el substantiu *claror* no apareix cap vegada. Ara bé, no totes les ocurrències tenen el mateix valor per a la nostra investigació. Per tant, hem de fer un repàs crític de totes les ocurrències per separar les que ens interessin. Comencem per recollir-les totes i numerar-les, agrupades segons les fases de pertinença. Les anomenarem separant les ocurrències de *perspicuitas-perspicuus-perspicue*(P1, P2, etc.) de les de *claror-clarus-clare* (C7, C8, etc.):

9. ARMOGATHE, MARION, *Index des Regulae ad Directionem Ingenii de René Descartes*, Roma: Ateneo, 1976.

Ocurrencia	Fase	Terme	AT	Fragment
P1	SN	<i>Perspicuus</i>	365, 20	II-E
P2	MU	<i>Perspicuitas</i>	377, 8	IV-B
P3	U-1	<i>Perspicuitas</i>	360, 28	R-I
P4		<i>Perspicuus</i>	367, 30	R-III
P5		<i>Perspicue</i>	369, 26	R-III
P6		<i>Perspicuus</i>	384, 29	R-IV
C7		<i>Clare</i>	366, 12	R-III
C8		<i>Clare</i>	371, 24	R-IV
P9	U-1'	<i>Perspicue</i>	393,1	VIII-A
P10	U-2	Ø	Ø	Ø
C11	U-3	<i>Clare</i>	395,5	VIII-C
C12		<i>Clare</i>	396, 21	VIII-C
P13	U-3'	Ø	Ø	Ø
C14	XII (A)	<i>Clarus</i>	412, 10	XII-(1)-0
P15		<i>Perspicuus</i>	418, 15	XII-(2)-1
P16	XII (B)	<i>Perspicue</i>	400, 15	R-IX
P17		<i>Perspicuus</i>	401, 13	R-IX
P18		<i>Perspicuus</i>	408, 4	R-XI
P19		<i>Perspicuus</i>	425, 14	XII-(3)-1
P20		<i>Perspicuus</i>	461, 18	R-XVIII
C21		<i>Clare</i>	407, 8	R-XI
C22		<i>Clare</i>	407, 16	R-XI
C23		<i>Clare</i>	432, 13	XIII-Z
C24		<i>Clare</i>	440, 19	XIV-C
C25		<i>Clare</i>	455, 25	R-XVI
C26		<i>Clare</i>	456, 19	R-XVI
C27		<i>Clare</i>	462, 14	R-XVIII

Sense entrar en els diferents contextos i el valor del seu ús, romanent en l'ús purament estilístic, el primer que sembla derivar-se del quadre és que l'ús de *perspicuitas-perspicuus-perspicue* sembla fixar-se en les primeres fases. *Clarus-clare* apareix amb major freqüència en les fases XII (A) i XII (B). *Perspicuitas-perspicuus-perspicue* té tretze ocurrencies, de les quals set són de SN, MU, U-1 i U-1', mentre que *clarus-clare* té onze ocurrencies, de les quals una pertany a la fase XII (A) i set a la fase XII (B). Aquest primer resultat sembla defensar la perspectiva diacrònica de Weber i quedarà reforçat per l'anàlisi del valor de cada ocurrencia.

2. Les ocurrencies de més valor teòric o valor definitori: P15, P5, P18 i P16. El cas C22

De totes les ocurrencies, aquella en què la claredat és utilitzada deliberadament, referida a la intuïció, associada a la distinció i amb intenció definitòria d'un concepte fonamental, és la P15, és a dir, la definició de «simples», a la fase XII (A) i amb el terme *perspicuus*. La definició d'«intuïció», a R III, com hem vist, no conté el concepte de «claredat». Malgrat això, a la mateixa regla tercera, a la definició de la deducció, apareix *perspicue* referida a la intuïció:

(P5) *Un moviment continu i completament ininterromput del pensament que intueix clarament [perspicue] cada pas*¹⁰.

C22 és un cas singular: *La intuïció de la ment comporta dos requisits, a saber: que la proposició s'entengui clarament [clare] i distinta, però també de manera completament simultània i no pas successivament.*

El fragment pertany a la fase XII (B). Per tant, és posterior a la definició de «simple» i ve a reforçar la idea que Descartes ha fixat el criteri de claredat i distinció per a la intuïció. Malgrat això, el terme triat en aquesta ocasió és *clare*. Ara bé, si considerem aquesta ocurrencia (407, 16) en el seu context immediat, observem que en el mateix paràgraf, d'una claríssima unitat temàtica i estilística, a P18 (408, 4) apareix *perspicuus* per a referir-se exactament al mateix:

(P18) [la deducció] *es veu per intuïció quan és simple i clara, però no quan és múltiple i obscura*¹¹ en una evident referència a la distinció anterior –en el temps, en les fases de redacció– entre naturaleses màxima i compostes.)

Al contrari, totes les restants ocurrencies de *claror-clarus-clare* a la fase XII (B) són purament circumstancials i manquen de valor teòric. Per exemple, en el mateix context immediat de C22, al paràgraf immediatament anterior, l'ocurrencia C21 recull l'accepció *clare* en un sentit sense interès teòric: *Es presenta aquí l'avinentsa d'exposar més clarament el que ja s'ha dit...* No sembla, per tant, que la C22 sigui un argument fort en contra del suggeriment segons el qual al llarg de la redacció es va anar consolidant l'ús de *perspicuitas-perspicuus-perspicue* com a requisit propi de la intuïció certa, i deixant per a *clarus-clare* un significat més genèric.

Per últim, a P16, a l'enunciat de la R IX, torna a aparèixer la fórmula exacta per definir la intuïció certa dels simples amb el terme *perspicue*:

(P16) *Cal dirigir l'agudesia de l'enginy a les coses més insignificants*

10. Navarro Cordón tradueix *perspicue* per *con transparencia*. No hi estem d'acord: Descartes oscil·la en l'ús del terme, però, com estem mostrant, els considera sinònims. És més, l'ocurrencia principal, la definició de «simple» que dona la fórmula de la claredat i la distinció, és una ocurrencia P, P15.

11. AT: *multiplex & involuta*. Navarro Cordón tradueix: *múltiple y oscura*. Turró: *múltiple i complexa*. Aquesta vegada preferim la traducció de Navarro Cordón. *Involutus* té el sentit de *embolicat, fosc*, fins i tot *amagat*; forçar el sentit per referir-se a *complex* no millora res, repeteix el sentit de l'adjectiu anterior, *múltiple*, i perd el contrast amb la caracterització de la intuïció com a *simplex & perspicua*.

i fàcils, i aturar-s'hi força temps fins que ens acostumem a intuir clarament i distinta la veritat.

3. Ocurrences de valor associat: P1, P2, P4, C7, C11

Fora d'aquestes ocurrences, que són sens dubte les de més valor teòric, algunes altres no aporten res de nou o no es deriven directament de la fórmula rigorosa que passarà al *Discurs*, encara que tenen una utilitat relacionada. Són interessants P1 i P2, perquè associen l'origen del terme a l'exercici de la matemàtica, tant a la *scientia penitus nova* (SN) com a la *Mathesis universales* (MU). La primera d'aquelles associa ja la claredat al coneixement cert, però és anterior a la definició d'«intuïció», que apareix poc després en el mateix fragment i no conté cap dels termes per a la «claredat». Les altres dues associen la claredat a la intuïció. Malgrat això, C7 pertany a l'enunciat de la R III i és la primera aparició del terme *intuïció*, mentre que C11 és posterior. Ambdues coneixen la intuïció, però no encara l'ús rigorós i explícit de *perspicuitas-perspicuus-perspicue*, que no quedarà fixat fins a la fase XII (A). Mostren que, malgrat això, Descartes associa des dels seus primers treballs en matemàtiques, ja el 1619, la claredat com a nota característica del coneixement que cerca, i que ho fa sota l'accepció de *perspicuitas*.

4. Ocurrences sense valor teòric: P3, P6, C8, P9, P10, C12, P13, C14, P17, P19, P20, C21, C23, C24, C25, C26, C27

Són ocurrences en què els termes associats no tenen una utilitat deliberada de definició de les característiques del bon coneixement, sinó una utilitat genèrica referida a qualsevol altre assumpte o en contextos molt allunyats del nostre interès. Es pot, tot i això, assenyalar que la seva distribució és coherent amb la tesi de Weber i el nostre estudi de l'ús dels termes. Donarem dos arguments: si l'ús de *perspicuitas-perspicuus-perspicue* es va anar consolidant com a apropiat per a expressar un criteri de la intuïció certa, és lògic que l'altre terme, *clarus-clare*, abundi més a les ocurrences que no tenen valor teòric. A més, ja que aquesta consolidació es va donar a la fase XII (A), i la posterior fase XII (B) és amb diferència la més extensa, és també lògic que la major part d'aquestes ocurrences pertanyin a aquests textos, en els quals ja ha estat consolidat un ús diferenciat, mentre que *perspicuitas-perspicuus-perspicue*, donat el seu ús intencional, té tantes ocurrences a les primerenques fases SN, MU i U-1, sis, com a XII (A) i XII (B), sis.

5. Resum i conclusions de l'anàlisi de les ocurrences de perspicuitas-perspicuus-perspicue i clarus-clare

Creiem que la nostra anàlisi per si mateixa no prova la tesi diacrònica de Weber, però no tan sols no la contradia, sinó que, suposada la tesi, els

resultats són coherents. En 1619 era característic del vocabulari llatí de Descartes l'ús preferent de *perspicuitas* per a referir-se a la claredat. S'usa tant en ocurrencies fonamentals (P5) com en tant que tret estilístic general (P3 o P6). A finals de 1619 apareix *claror* i a les fases intermèdies hi ha una certa vacil·lació, encara que en aquell moment de la redacció les ocurrencies són escasses i cap d'elles de valor teòric principal. A partir de P5 sembla imposar-se l'ús de *perspicuitas* per a designar conscientment una nota definitòria del coneixement dels simples i relegar el terme *claror* a usos generals.

Si considerem el sentit, observem que les ocurrencies s'agrupen en els que més a dalt anomenàvem «moments matemàtics», fases SN, MU i U-1, per una part, i fases XII (A) i XII (B), per l'altra, essent escasses –majoritàriament del tipus C– a les fases en què Descartes afronta les dificultats de la generalització del mètode a la física i té lloc el descobriment de la solució mecanicista¹².

Així, doncs, l'origen del criteri de claredat per a caracteritzar la intuïció certa es troba a la intuïció de les veritats matemàtiques. El model de claredat és l'experiència de la certesa en el coneixement matemàtic. El terme llatí per a referir-se a la claredat en aquest sentit és *perspicuitas*. La fixació de la fórmula *claredat i distinció* es produeix a les *Regulae*, a la definició de «simple» de la R XII. Si acceptem que va ser redactada en la darrera fase, XII (B), el 1629, afirmem que la coneguda fórmula del *Discurs del Mètode* procedeix d'aquests moments, potser d'aquell mateix text.

III. EL CRITERI DE LA DISTINCIÓ

1. *Distinctio-distinctus-distincte*

Descartes usa un únic terme llatí per a la distinció: *distinctio-distinctus-distincte*. L'*Index* registra tres ocurrencies del substantiu *distinctio*, tretze de l'adjectiu *distinctus* i trenta de l'adverbi *distincte*, en total, quaranta-sis ocurrencies. Totes elles són recollides en el quadre que segueix, ordenades segons les fases de Weber:

Ocurrencia	Fase	Terme	AT	Fragment
D1	U-1	<i>Distinctio</i>	360, 10, 6	R I
D2		<i>Distinctus</i>	368, 15, 9	R III
D3		<i>Distinctus</i>	390, 7, 2	VII-D
D4	U-2	<i>Distincte</i>	434, 15, 4	XIII-C
D5		<i>Distincte</i>	435, 5, 1	XIII-C

12. En una lectura més ampla de les *Regulae*, mantenim que les dificultats que Descartes trobà per aplicar la intuïció a la Física, van ser resoltes a les fases U-3 i U-3' amb la formulació del mecanicisme com a metafísica adequada a la nova ciència.

Ocorrência	Fase	Terme	AT	Fragment
D6	U-3'	<i>Distincte</i>	410, 20, 1	XII-T
D7	? U-3' ?	<i>Distincte</i>	438, 11, 4	XIV-T
D8	XII (A)	<i>Distinctus</i>	414, 22, 3	XII-(1)-3
D9		<i>Distinctio</i>	416, 12, 1	XII-(1)-5
D10		<i>Distincte</i>	416, 28, 4	XII-(1)-5
D11		<i>Distinctus</i>	416, 30, 8	XII-(1)-5
D12		<i>Distincte</i>	417, 4, 7	XII-(1)-5
D13		<i>Distinctus</i>	418, 16, 1	XII-(2)-1
D14		<i>Distincte</i>	418, 16, 6	XII-(2)-1
D15		<i>Distincte</i>	427, 4, 4	XII-(3)-3
D16		<i>Distincte</i>	439, 10, 1	XIV-B
D17	XII (B)	<i>Distincte</i>	400, 15, 3	R IX
D18		<i>Distincte</i>	400, 22, 4	R IX
D19		<i>Distincte</i>	401, 1, 3	R IX
D20		<i>Distinctus</i>	401, 22, 3	R IX
D21		<i>Distincte</i>	401, 29, 7	R IX
D22		<i>Distincte</i>	402, 1, 5	R IX
D23		<i>Distincte</i>	404, 18, 6	R X
D24		<i>Distincte</i>	407, 6, 3	R XI
D25		<i>Distincte</i>	407, 16, 8	R XI
D26		<i>Distinctus</i>	409, 26, 8	R XI
D27		<i>Distincte</i>	421, 7, 2	XII-(2)-4
D28		<i>Distincte</i>	421, 13, 5	XII-(2)-3
D29		<i>Distincte</i>	425, 7, 6	XII-(2)-7
D30		<i>Distincte</i>	425, 26, 8	XII-(3)-2
D31		<i>Distincte</i>	428, 26, 1	XII-D
D32		<i>Distincte</i>	429, 15, 2	XII-D
D33		<i>Distincte</i>	441, 7, 5	XIV-C
D34		<i>Distincte</i>	441, 14, 6	XIV-C
D35		<i>Distinctio</i>	442, 22, 8	XIV-C
D36		<i>Distinctus</i>	442, 25, 7	XIV-C
D37		<i>Distincte</i>	443, 22, 2	XIV-C
D38		<i>Distinctus</i>	444, 3, 6	XIV-C
D39		<i>Distinctus</i>	444, 16, 2	XIV-C
D40		<i>Distincte</i>	452, 8, 4	XIV-C

Ocurrencia	Fase	Terme	AT	Fragment
D41		<i>Distincte</i>	453, 5, 7	R XV
D42		<i>Distincte</i>	455, 5, 2	R XVI
D43		<i>Distinctus</i>	456, 4, 4	R XVI
D44		<i>Distinctus</i>	456, 9, 3	R XVI
D45		<i>Distincte</i>	456, 24, 6	R XVI
D46		<i>Distinctus</i>	458, 5, 2	R XVI

La primera observació evident és que, a partir de la definició de «simple» a D13, el concepte domina les fases XII(A) i XII(B). Una vegada més aquesta distribució sembla estar d'acord amb la tesi diacrònica de *La constitution*. A més a més, l'abundància d'ús a la fase XII(A) i XII(B) dóna la mesura de la seva intencionalitat. D13 crea un context en què *distinctio-distinctus-distincte* passa a ser utilitzat deliberadament per a caracteritzar el coneixement adequat.

2. Ocurrencies sense valor teòric

L'argument queda reforçat si suprimim aquelles ocurrencies en què s'usa amb valor de *diferent*, com a D1: *diferents oficis d'aquesta mena*. Han de ser allunyades de la nostra consideració perquè no tenen res a veure amb l'ús que es dóna al terme a les ocurrencies claus de D2 i D13. Les ocurrencies sense valor teòric són D1, D3, D8, D9, D10, D20, D26, D35, D36 i D39.

3. Ocurrencies amb valor teòric anteriors a la definició de «simple» (D2, D4, D5, D6, D7, D11 i D12)

- *El context de la primera aparició en D2. La intuïció.*

Si suprimim D1 per irrellevant, trobem que el primer context del terme a D2 és la definició d'«intuïció». *Distinctio-distinctus-distincte* defineix la intuïció des de la fase U-1 i hem de cercar el seu sentit en aquell context. R III forma per ella mateixa un fragment únic, que comença rebutjant com a coneixement aquell que no es fonamentar en un acte propi de l'enteniment, ja que el coneixement no pot fundar-se en l'adhesió a proposicions enunciatades des d'una font externa, ni tan sols en l'activitat d'una altra facultat que no sigui l'enteniment. Així, es rebutja qualsevol proposició que, tenint un contingut intel·lectual real, no sigui assumida des de l'acte propi de la comprensió intel·lectual. Tan erroni i carent de fonament és assumir un enunciat perquè pertany a un text prestigiós o convincent com memoritzar demostracions rigoroses, si no som capaços per nosaltres mateixos de construir una demostració. L'experiència del coneixement no pot delegar-se i ha de donar-se a la intimidat de cada consciència.

En aquest context, la definició de la intuïció comença, com a definició negativa, dient el que no és. La intuïció s'oposa al testimoni fluctuant (*fluctuantem*) dels sentits i al *judici erronei d'una imaginació que compon malamant*; és a dir, la intuïció no canvia, no es produeix en el temps, ni és composta, sinó simple, tal com aquest és un dels requisits positius que s'exigeixen a la intuïció. La intuïció, ella mateixa, és un acte simple. La definició positiva conté requisits molt diversos. Alguns d'ells fan referència a l'origen de la intuïció, la qual neix d'una ment pura i atenta (*mentis purae & attente*), i neix tan sols de la llum de la raó. La intuïció és l'acte propi de l'enteniment, d'allò que Descartes entén per «raó» i, en tant que és el seu acte propi, és l'acte més fàcil, l'acte en què l'enteniment i la raó es comporten segons el que els és propi. No hi ha, per tant, ni raó ni coneixement fundat, si no hi ha un acte d'intuïció. Tan sols dues de les exigències de la intuïció poden ser considerades pròpiament com a propietats formals i poden entendre's com a característiques lògiques de l'acte d'intuir i del contingut eidètic de l'acte: la distinció i la simplicitat. Aquí trobem l'origen d'una reflexió que acabarà a D13 amb la definició de «simple».

Però, a més a més, la intuïció origina certesa, que no és el mateix que l'evidència. La certesa implica necessàriament la presència d'un subjecte que s'adhereixi a la veritat o, dit d'una altra manera, que canviï el seu estat, des del dubte a la seguretat. La intuïció no és tan sols la presència d'una essència objectiva en el pensament, sinó el moviment del subjecte pel qual l'essència objectiva és experimentada com a veritat i salvada del dubte. La veritat pot ser una propietat lògica del contingut del subjecte que pensa. Per això no hi ha coneixement sense el moment en què el subjecte s'adona de la veritat d'allò pensat; per això tot acte de coneixement implica un subjecte. I, per això, l'error no pertany a la intuïció en el seu moment de presència en el pensament, sinó al judici del subjecte. No és la intuïció que s'equivoca, sinó el subjecte.

- *Les dificultats de la deducció.*

L'estudi d'aquest context no ha de fer-nos oblidar que els camins de la certesa són dos: la intuïció i la deducció, i que, per tant, en un context una mica més ampli, a la mateixa R III, la deducció es troba també en l'horitzó de *Distinctio-distinctus-distincte*. La deducció, diu Descartes, és necessària perquè l'experiència mostra que sovint tenim certesa de moltes coses a través d'ella i no pas per intuïció directa.

Com aquesta, aquella inclou necessitat i proporciona certesa. Però, a diferència d'ella, no es dona tota d'una vegada, sinó que consisteix en un moviment continu i ininterromput del pensament, en una sèrie d'intuïcions enllaçades sense solució de continuïtat. Obté la seva certesa d'aquest encadenament, d'aquesta successió necessària de certes per la qual podem estar segurs d'una veritat a partir d'altres d'evidents, per la seva relació de necessitat. Per tant, no és una evidència present, sinó una evidència que implica la memòria. Respecte de la seva certesa, la me-

mòria introdueix en la deducció dependència d'una operació de la ment que no posseeix certesa ella mateixa.

Per això Descartes afegeix a AT 370 que hi ha dos graus de certesa en la deducció. Una certesa immediata, que l'assimila a la intuïció quan intuïm en un únic pas deductiu la necessitat de la conclusió, i una certesa derivada, que necessita de la memòria. Però aquest segon grau ja no és la certesa immediata de l'acte d'intuïció. És una memòria de la certesa, perquè no tenim la certesa actual dels passos anteriors, sinó el seu record. I, donat que Descartes diu que hi ha certesa, hem de concloure que és una certesa de la memòria, una certesa actual d'allò que la memòria presenta. La memòria és inevitable i filla evident de les nostres limitacions, perquè només la nostra incapacitat impedeix la intuïció immediata de la necessitat que porta a una conclusió quan aquesta cau llunyana. Si s'excusa una manera de parlar no cartesiana, las *Regulae* descobreixen, en la deducció, que som éssers en el temps, però el coneixement perfecte, la intuïció, no permet la discursivitat temporal. La nostra temporalitat, que exigeix la memòria, és la manera com es dóna la nostra limitació cognoscitiva. Hem de donar alguna resposta a aquesta limitació, si no volem reduir fatalment les nostres certes. Segons el fragment VII-A, la memòria ha de ser socorreguda per un *cert moviment continu del pensament* pel qual arribem a reduir una llarga cadena d'intuïcions deductives a una única intuïció en què no hi hagi pràcticament lloc per a la memòria i *em sembli intuir-ho tot alhora*. La limitació humana pot, doncs, ser corregida amb el mètode i reduir la deducció a una única intuïció.

Malgrat tot, això no és suficient. Aquesta quasi-reducció de la deducció a la intuïció té més valor psicològic que epistemològic. Diu que, en realitat, la deducció és una intuïció i que són les nostres limitacions allò que ens fan separar-la. Però aquestes limitacions neguen la possibilitat que l'enteniment pugui sempre i eficaçment procedir a aquesta reducció. Per això Descartes es veu en la necessitat d'arbitrar algun procediment metodològic que ens protegeixi de l'error. De tots els meus passos deductius haig de fer una enumeració suficient que eviti precipitacions i omissions: *sovint la capacitat del nostre enteniment no és tan gran per a poder aplegar-les totes en una sola intuïció: és en aquest cas que ha de ser suficient la certesa d'aquella operació* (VII-C).

En fases posteriors les dificultats de la deducció seran encara més greus. Quan Descartes modifiqui el mètode per a donar cabuda al coneixement propi de la física sense renunciar a la intuïció, les dificultats de la deducció, del camí que porti d'un conjunt de dades a una afirmació necessària sobre la naturalesa física, el portaran a successives redaccions. La fase U-1', que modifica el concepte d'enumeració i s'intercala amb fragments U-1 a R VII, és la primera d'elles i la més directament relacionada. Però la noció que la deducció és, en el fons, una intuïció i que un enteniment suficient seria capaç de reduir-la sempre, roman. En un moment tardà com XII(B), es torna a insistir en la necessitat del llaç deductiu, necessitat que ha de ser objecte d'una intuïció: *Doncs bé, no-*

més resta la deducció per la qual podem compondre les coses de tal manera que estiguem certs de llur veritat [...] Ara bé, tenim la capacitat d'evitar tal error, a saber: no hem d'unir mai coses entre elles a menys que intuïm una connexió totalment necessària de l'una amb l'altra (AT 424-425).

- L'ús a D4, D5, D6, D7, D11 y D12. Del capficament a la percepció visual.

Una vegada que apareix a D2, el terme s'usa amb el mateix o anàleg sentit en algunes ocurrences. Apareix a la fase U-2 aplicat a *comprendre distintament* (D4: *distincte intelligamus*) i a *intuir distintament* (D5), però les ocurrences D6, D7, D11 i D12 presenten contextos diferents.

D6 exigeix per a una bona intuïció distinta l'auxili de la imaginació, els sentits i la memòria, però la definició de R III es construïa contra el testimoni fluctuant dels sentits i el judici erroni de la imaginació. *Distinctió* s'oposava llavors a l'error que prové del canvi i la composició.

D7 ha de ser llegida com a continuació del fragment XIII-T, puix que el seu començament: *La mateixa qüestió...* es refereix a les qüestions perfectament enteses a què es refereix la R XIII¹³. Una qüestió *perfectament entesa* és intuïda amb més distinció si la *transferim a l'extensió real dels cossos*, és a dir, si la formulem en termes geomètrics i la proposem a *la imaginació mitjançant simples figures*. D11 té el mateix sentit: *si l'enteniment es proposa examinar res que pugui referir-se al cos, cal formar-se'n una idea tan distinta com es pugui en la imaginació*.

D2 pertany als primers moments del projecte de mètode universal (fase U-1), mentre que D6, D7, D11 i D12 pertanyen a moments molt posteriors de redacció de les Regles (fases U-3' i XII(A)). Si Weber te raó, mentre que la definició de la intuïció de R III va ser redactada el novembre de 1619, poc després o entorn dels famosos somnis de Neuburg, la resta haurien estat redactats el 1623 o fins i tot entre 1625 i 1627. R III respon al moment de descobriment de la intuïció com a acte fundant de tot coneixement i insisteix en la solitud de l'enteniment. La metàfora que millor descriu la intuïció de D2 és el capficament. Descartes està enlluernat pel seu retrobament amb la certesa matemàtica i tracta de fer-nos entendre de què està parlant. Es mira a si mateix en el moment del naixement de la certesa davant d'una qüestió matemàtica i construeix una definició que s'assembla més a una descripció de l'experiència personal de la certesa que a la caracterització formal de l'acte intel·lectiu. I

13. Navarro Cordón tradueix: *Esta regla debe ser transferida...* AT diu: *Eadem est ad extensionem realem corporum transferenda...* Navarro Cordón entén que *eadem* es refereix a alguna regla, no se sap quina. Si és a la mateixa regla XIV, el resultat esdevé incompreensible. Si es refereix a R XIII, té molt més sentit triar «qüestió» com a antecedent. Turró tradueix: *La mateixa qüestió ha de ser transferida...* Aquesta és la traducció correcta. D'una altra banda, és comprensible que un antecedent tan llunyà es presti a confusió. Això adobaria una vegada més la tesi de diverses *couches* de redacció. Els enunciats de RR XIII i XIV haurien estat redactats seguits, com a R XIX, R XX y R XXI, i després s'haurien afegit els comentaris explicatius.

ignora, per ara, el moment constructiu pel qual la intuïció s'aboca en un objecte concret i l'entén. Marion dirà que és una definició operativa.

En aquest context, la claredat no hi és esmentada, potser perquè se sobreentén, per la seva mateixa obvietat, en allò que es presenta d'un sol cop sota la llum de la raó. A Descartes li sembla que el característic de l'acte intel·lectiu és la precisió d'allò intuït, que s'identifica amb el propi acte de l'enteniment. L'objecte apareix amb tota distinció sota l'enteniment, i per això s'insisteix en l'atenció polaritzada sota el que sembla simple i fàcil.

La intuïció que apareix a les ocurrències posteriors (D6, D8, D11, D12) és una intuïció posada en situació. La metàfora que millor la descriu és la de la percepció visual: l'enteniment contempla el que la imaginació li ofereix convertit en figura. No estem aquí tan sols en la matematització del coneixement, sinó en la geometrització dels objectes del coneixement, que són transportats com a figures pels nervis des dels sentits exteriors fins a la imaginació. Descartes construeix en el conjunt de fragments XII-(1) una fisiologia mecanicista del sistema nerviós que transporta les qualitats de les coses, reduïdes a figura extensa, fins a la imaginació, on són intuïdes per l'enteniment. La distinció és una característica de les figures geomètriques, que es defineixen sota la nostra mirada sense ambigüitats ni límits borrosos. La distinció és ara, sense ambigüitats, un requisit formal de l'objecte vist i de la imatge formal, d'allò intuït i de la intuïció mateixa.

Marion ha cridat l'atenció sobre el fet que Descartes no utilitza el terme *intuitius*, sinó *intuitus*, la primera traducció del qual seria «mirada». Marion sotmet la noció de «mirada» a una anàlisi de sentit en el text cartesià, que podem posar en relació amb les fases de Weber. El fragment II-E, procedent de la fase SN, diu que *arribem al coneixement de les coses per un doble camí, a saber, per l'experiència o per la deducció* (AT 365). La deducció no pot ser mal realitzada i l'error prové de l'experiència de les coses, fal·laces o mal enteses, o de la precipitació. U-1: R III rebutja el testimoni dels sentits per ser fluctuant i declara que les vies de la ciència són dues, la intuïció i la deducció. Per tant, sembla adequada la conclusió de Marion segons la qual el canvi de l'experiència a la *intuitus* afegeix a aquella l'exigència de certesa. La intuïció definida a la fase U-1 és una mirada atenta l'objectiu de la qual no és fluctuant i *que no resta absolutament cap dubte sobre allò que entenem*. La intuïció vertadera és, per tant, per a Marion i per a nosaltres experiència certa.

Tanmateix, creiem que hem d'afegir un tercer terme a la parella «experiència-certesa». L'enunciat de la regla tercera menciona la intuïció clara i evident i la deducció certa, i la distinció no és retòrica, perquè, en ocupar-se de la deducció, Descartes assenyala que de la intuïció hi ha evidència i certesa, mentre que de la deducció tan sols hi ha tenir certesa. La deducció *més aviat manlleva la seva certesa de la memòria* (AT 370), mentre que la intuïció la rep de l'evidència. En la deducció, la memòria fa de mitjancera entre l'experiència i la certesa. En la mirada, la mediadora

entre l'experiència i la certesa és l'evidència. La intuïció es construeix en les *Regulae*, des de la fase U-1, com un acte únic, no discursiu, mirada que s'articula en tres moments superposats: experiència-evidència-certesa. La deducció es construeix en el temps, perquè les nostres limitacions ens impedeixen veure en un sol cop d'intuïció els llaços necessaris entre naturaleses que es troben, per al nostre enteniment, allunyades. La intuïció és l'acte perfecte de l'enteniment, en la senzillesa del qual coincideixen, sense que hi hagi construcció en el temps, coneixement i certesa.

4. El sentit de *distinctio-distinctus-distincte* a partir de D13

La definició de simple a D13 és la primera aparició de la fórmula conjunta de la claredat i la distinció. Ara bé, *distinctio-distinctus-distincte* domina les darreres fases de les *Regulae* independentment de la seva associació amb *perspicuitas-perspicuus-perspicue*. Si no fos per la seva consagració en el *Discurs del mètode*, la fórmula conjunta quedaria eclipsada per la importància significativa de la distinció. Apareixen conjuntament en tres ocasions: D13, D17 i D25. En canvi, el quadre de *distinctio-distinctus-distincte* te trenta-tres ocurrències més, sense comptar la D13. En podem suprimir cinc (D20, D26, D35, D46, D39), perquè el seu significat és més semblant a «diferent», aplicat a altres aspectes que no pas a la intuïció o al coneixement. Si traiem també les dues ocasions que comparteix amb la claredat (D17/P16 i D25/C22), resten vint-i-sis ocurrències en què *distinctio-distinctus-distincte* s'usa en solitari per a caracteritzar la intuïció o el coneixement en general, després de la definició de «simple» a AT: 418, 15, mentre que tan sols apareixen tres ocurrències significatives per a la claredat (P16, P18 i C22) en les mateixes condicions.

El concepte farà crisi a D27 i D28, en el si de la mateixa R XII, i això porta a Weber a separar una nova i darrera fase de redacció, la XII(B). Descartes ignora de moment la crisi i intenta la redacció del llibre segon, que ha d'ocupar-se de les matemàtiques. Segurament, pensava que li seria fàcil, ja que no en va el projecte complet s'havia originat sobre un altre de primitiu que arribava tan sols a l'aritmètica i a la geometria. No anava pas desencaminat, si jutgem per la publicació de la *Geometria*, on pot presentar un sistema rigorós de resolució de problemes gràcies a un mètode notacional que deu alguna cosa al concepte de «distinció» i a les regles següents. Però el projecte mateix de les *Regulae* fracassa. Descartes no acaba la redacció en regles d'un mètode que pugui ser aplicat per qualsevol. Més tard dirà que no hi ha un tal mètode explícit, sinó la pràctica del mètode. Quant a les quatre regles del *Discurs*, és obvi que no serveixen per a molt, si se les vol interpretar literalment com a preceptes a seguir.

Malgrat la crisi, si analitzem les ocurrències posteriors a D13, es diria que la distinció és l'objectiu del mètode i la garantia d'una intuïció vertadera o lliure d'error. La definició de «simple» fixa la prioritat del criteri

de la distinció sobre la claredat. Els simples són simples no perquè no puguem distingir en ells propietats que els pertanyen, sinó perquè si, donat un objecte simple d'intuïció, n'abstraiem les propietats i les pensem separadament, no obtenim més distinció, sinó menys. La distinció és el criteri que determina que ens trobem davant d'un simple i, per tant, la claredat és una propietat sobrevinguda en l'acte d'intel·lecció. D'aquí l'abundància del terme, superior a les ocurrences significatives de *perspicuitas-perspicuus-perspicue*.

A més, la distinció és l'objectiu del mètode en el llibre primer. El fragment XII-D tanca la regla XII i estableix el darrer pla dels traçats per Descartes per a la composició de les *Regulae*, segons el qual havia de constar de tres llibres de dotze regles cadascun, en el primer dels quals *no aportem més preceptes que els que preparen la força cognoscitiva a intuir més distintament i examinar més finament qualsevol objecte* (D31). La mateixa distinció es fa a R IX, AT: 400, XX. Ambdós fragments pertanyen al darrer moment de redacció, fase XII (B), posterior a la definició de «simple», i separen la intuïció, o moment epistemològic, de la sagacitat, propietat psicològica del subjecte empíric que coneix. Tanmateix, encara que des d'U-1 les *Regulae* mantenen que la intuïció no pot ser mal feta i, per tant, podríem concloure, no admet graus, el mètode ensenya ara a millorar la distinció.

En la intuïció cartesiana, l'objecte és el simple, sotmès al sistema experiència-evidència-certesa. El coneixement perfecte és aquell en què el contingut noemàtic es presenta perfectament definit a la mirada epistemològica, a l'experiència, i no hi ha preferència entre aquesta presència, l'evidència que desperta i la certa. La distinció és la propietat del contingut noemàtic per la qual és possible aquell acte de coneixement perfecte, en el qual no hi ha diferències entre un enteniment i un altre, i la temporalitat de la consciència queda aparcada. La memòria, però, de l'error indica que, en la distinció, sí que hi entra el més i el menys, com en la metàfora visual: *Qui vol mirar alhora molts objectes en una sola intuïció, no en veu distintament cap; semblantment, qui acostuma a atendre moltes qüestions alhora per un sol acte de pensament, té una intel·ligència confusa* (D19).

Les dotze primeres regles del mètode ens fan també més sagaços, ens milloren individualment, perquè la dificultat es troba en les nostres limitacions humanes, i no pas en la intuïció, que ni es pot ensenyar, ni pot donar-se amb graus. I la *sagacitat*, perfectible, és una qualitat individual de la psicologia humana. A més de la reflexió epistemològica, Descartes enuncia com a regles no el que es deriva de la naturalesa de la intuïció, sinó el que la seva experiència personal li ha ensenyat que és útil, per exemple a R IX, R X i R XI. Afegides a XII (B), aporten recursos psicològics per a millorar l'agudesesa de l'esperit, la sagacitat, la capacitat de la intel·ligència. No aporten res de nou a la reflexió sobre la intuïció, mentre que R XI insisteix en la debilitat de la memòria; en la seva debilitat i en la dificultat per a superar les seves limitacions salvaguardant la certa.

Aquestes tres regles componen una reflexió mantinguda sobre la limitació de l'enginy humà.

El llibre segon havia de tractar de les qüestions que *s'entenen perfectament*, les quals *quasi només es presenten en aritmètica i geometria* (AT 429). Per tant, a les ocurrences posteriors a D13, el model de referència per a la intuïció és el coneixement matemàtic. Els objectes matemàtics són especialment adequats a l'enteniment humà i es mostren molt distintament (D23). L'extensió i la seva representació en la imaginació són encara, dins dels objectes matemàtics, els millors models de la intuïció distinta (D33, D34, D40, D41). «Cos» i «extensió» són la mateixa cosa, perquè no tenim d'ells dues idees diferents, sinó la mateixa, la del cos extens (D38). La metàfora visual segueix essent la més adequada per a explicar la situació del subjecte en la intuïció: l'enteniment *veu* els objectes en la imaginació, que els presenta reduïts a figura (D19, D33, D41).

La distinció, per últim, ha de ser una propietat fonamental d'una bona notació, que ha de reflectir separatament i en un sol símbol els objectes simples, les magnituds que hi estan implicades (D42, D43, D44). Sense aquest principi, és impossible una notació que representi la complexitat lògica del representat i permeti la manipulació dels símbols com si fossin les mateixes magnituds; sense una notació adequada a aquest principi, no hi hauria àlgebra moderna.

- *La crisi del concepte de simple i les dificultats de «distinctio-distinctus-distincte».*

La crisi esclata en el mateix nucli del discurs epistemològic, perquè afecta el concepte de «simple», el criteri de la distinció i la possibilitat del joc d'anàlisi i composició d'allò que és compost. Com recollirà més tard el *Discurs*, els moments constitutius del mètode esbossat per Descartes són tres: (1) Una descomposició ordenada de les qüestions en els seus elements simples o absoluts. (2) Una intuïció distinta de tals elements. (3) Una recomposició de la qüestió a partir de la certa que sorgeix de la intuïció.

El sistema es funda en la intuïció distinta, no sols dels elements simples, sinó també de la necessitat de les relacions entre ells en la composició de la qüestió investigada: *Resulta, 3), que tot el coneixement humà consisteix tan sols a veure distintament de quina manera aquestes naturaleses simples concorren alhora en la composició de les altres* (D15).

La concurrència, però, de les naturaleses simples en la composició d'altres coses no és una relació independent de la pròpia naturalesa del simple. No ho és, certament, en la deducció matemàtica, atès que podríem dir que la conclusió no afegeix res que no es trobi en les premisses. Si no fos així, la deducció no contindria necessitat, no podria ser ella mateixa objecte d'intuïció. De la definició de «triangle» es segueixen totes les altres veritats que podem enunciar com a teoremes sobre el triangle; llavors aquestes segones veritats estan presents en aquella definició. Per molt que la nostra limitació no ens permeti d'intuir-les totes d'un sol

cop, la deducció i el mètode ens permetran esbrinar-les i encertir-nos de la seva veritat. Llavors, però, la nostra intuïció no és clara, sinó confusa, perquè no té presents totes i cadascuna de les notes de la naturalesa intuïda; o no és distinta, perquè inclou necessàriament totes les altres naturaleses relacionades amb necessitat.

El coneixement físic podria salvar l'objecció al·legant que les relacions entre els simples no són necessàries i, per tant, no hi ha res entre els simples que obligui a pensar-los en aquella composició particular. Com hem vist, però, en la primera crisi, aquell camí ha restat tancat en resoldre, a les fases U-3 i U-3', que les qüestions de la física poden i han de ser reduïdes a qüestions matemàtiques. Descartes torna a tractar la qüestió de la pedra imant a la fase XII(A). No podem dir que Descartes redueixi la qüestió a una qüestió perfectament coneguda, donat que dubta que les dades de Gilbert suposin una enumeració suficient de tot allò implicat; però, salvada aquesta reserva, el model explicatiu proposat ha de deduir-se de les dades proposades amb tota distinció: *Tot allò que la intel·ligència humana pugui aconseguir sobre això, som del parer que sols ho atenyem si percebem distintament alguna combinació d'ens o naturaleses ja conegudes que produeix efectes iguals als que apareixen en l'imatge* (D16).

La crisi de la intuïció clara i distinta dels simples com a fonament darrer del coneixement és inevitable. Es produeix a D27: *En quart lloc, diem que la connexió d'aquestes coses simples entre elles és o necessària o contingent. És necessària quan una està implicada en el concepte d'una altra per una certa raó confusa, de manera que no podem concebre distintament cap de les dues si les jutgem per separat: és així com la figura està connectada amb l'extensió, el moviment amb la duració o amb el temps, etc., ja que no podem concebre una figura privada d'extensió, ni un moviment, de duració.*

El text conté amb tota claredat tres tesis: (1) Hi ha connexions necessàries entre les naturaleses simples. (2) Una connexió és necessària quan no podem concebre-les per separat. (3) La relació és una *certa relació confusa*.

Ara bé, si això és així, hem de concloure que: (1) No podem concebre un simple sense incloure-hi d'altres. (2) La concepció d'un simple inclou una certa relació confusa.

O, el que és el mateix, la intuïció dels simples no és distinta, ni clara. Per tant, la intuïció clara i distinta no pot ser el fonament epistemològic de la certesa. Descartes no dedueix explícitament aquesta conclusió de les seves pròpies paraules, però s'atura aquí, a la fase XII (B). Les *Regulae* quedaran inacabades com a testimoni de les nostres limitacions, de la incapacitat de l'enteniment humà d'esgotar la veritat en un sol acte d'intuïció-evidència-certesa; ens estavellem contra el temps, contra la memòria, i dir que el vertader mètode es mostra en la pràctica, no és sinó una manera de dir que el filòsof té més fe en si mateix, en René Descartes, que en el mètode.